

De globalisering van het kapitaal en de vorming van een transnationale klasse: verslag van een conferentie in Praag

André Mommen

Al geruime tijd houdt de onderzoekers van de kapitalistische globalisering het verschijnsel van de vorming van een transnationale kapitalistenklasse bezig, maar zonder dat dit aanleiding gaf tot een internationaal samenwerkingsverband om dat onderzoek te stroomlijnen. Op 17 en 18 september 2011 was het dan eindelijk zo ver. Te Praag organiseerde het plaatselijke *Centre of Global Studies* van de Tsjechische Academie van Wetenschappen in samenwerking met de *Global Studies Association of North America* en de *International Sociological Association (ISA) Research Committee RC02* een internationale conferentie met de expliciete bedoeling om ook leden te werven voor de laatste sectie van de ISA.

Zoals op dergelijke conferenties gebruikelijk is, waren er veel sprekers uit vele landen, vooral waar het Engels de voertaal is, die meerdere aspecten van de globalisering onder de aandacht brachten. Rijk en groen mengde zich onder elkaar, met oudere vaandeldragers die men gemakkelijk tot de generatie van Mei '68 zou kunnen rekenen, en jongeren die zich graag willen bewijzen. Vandaar hier een selectie uit de gepresenteerde lezingen en ingediende papers. Ondanks alle verschillen liepen er toch enkele krachtlijnen door de behandelde thema's, zoals de manier waarop zich een internationale kapitalistenklasse organiseert via netwerken en cultuur, én

Ondanks alle verschillen liepen er toch enkele krachtlijnen door de behandelde thema's, zoals de manier waarop zich een internationale kapitalistenklasse organiseert via netwerken en cultuur, én de mogelijkheden voor de onderdrukte klassen om zich tegen de uitwassen van de globalisering te verzetten.

de mogelijkheden voor de onderdrukte klassen om zich tegen de uitwassen van de globalisering te verzetten. Deze twee aantrekkingspolen zouden in de nabije toekomst wel eens aan de globalisering, die naar het heet een multipolaire wereld zou hebben voortgebracht, een nieuw aanzijn kunnen geven.

Het tijdperk van het oude imperialisme is vandaag nog niet helemaal voorbij, zo leerden ons enkele onderzoekers (Fazal Rizvi, Johannah Fahey, Debbie Epstein, Cameron McCarthy en Jane Kenway) die zich hadden gebogen over het verschijnsel van de elitescholen in een aantal ex-koloniaal landen uit het Britse Imperium. De Britten introduceerden hun eigen onderwijsstelsel in hun koloniën om daar lokale elites te vormen naar hun eigen beeld en gelijkenis. Dat gebeurde in India, Singapore, Zuid-Afrika en Barbados door kinderen uit de lokale heersende klasse vooral tot leidinggevende ambtenaren op te voeden. De Britse traditie ontmoette hier uiteindelijk het conservatisme van de lokale elites die zich aldus van de administratieve macht konden verzekeren. Dat onderwijsstelsel bleef ook na de onafhankelijkheid van deze landen intact. Pas de laatste decennia is er sprake van een kentering doordat de globalisering van het kapitaal andere kwalificaties dan administratieve vereist, waardoor de managementopleidingen aan gewicht en populariteit konden winnen. Deze MBA's staan ook open voor

Bill Carroll

studenten die niet tot de traditionele elites behoren. Dit toont aan dat de globalisering de traditionele machtsstructuren uitholt en nieuwe elites aan de macht brengt.

Mede-organisator van de conferentie Bill Carroll (University of Victoria, Canada) nam het in zijn "special focus" op voor het verrichten van onderzoek naar alternatieve groepen die van onderop het beleid willen en kunnen beïnvloeden en die zich profileren als contra-elites. Hij presenteerde een netwerktheorie gebaseerd op de schematiek van de "dubbelfuncties" of de "interlocking directories", waarbij hij er van uit ging dat invloed te meten is op basis van het bezetten van meerdere functies in een netwerk. Volgens Carroll had de globalisering van het actiewezen en van de andersglobalistische beweging duidelijk aangetoond dat tegenbewegingen alleen maar invloed konden uitoefenen door zich op globaal niveau te manifesteren als een tegenmacht. Een gewaagde stelling die niet door iedereen werd gedeeld. Immers, het transnationale kapitaal heeft zo veel meer mogelijkheden en machtsmiddelen ... Carroll dacht echter dat hij sterk stond door te verwijzen naar Gramsci die de theorie van de organische intellectueel

Leslie Sklair

had ontwikkeld. Welnu, er zou nu sprake zijn van de groei van internationale organische intellectuelen met eigen leiderschap en eigen denktanks die de internationale beleidsagenda konden bepalen. Hij noemde in dit verband de vorderingen rond de *Tobin Tax*. In feite, zo gaf hij toe, vormden zijn netwerken een spiegelbeeld van de netwerken van het internationale kapitaal. Of die successen ook in de recente financiële crisis zich zullen doorzetten, kon hij echter niet bevestigen. Daarvoor zou nader onderzoek gewenst zijn.

Tobin Tax wel of niet, het is een feit dat het kapitaal zich niet alleen heeft geglobaliseerd in de productie en in de financiële transacties, maar ook in de geesten en de mentaliteiten van de mensen. De traditionele culturen zijn allemaal verdwenen en, zoniet, dan zijn ze toch ten dode veroordeeld. Want we leven in een consumptieve wereld met producten die over de hele wereld worden verkocht en dus ook “vermarkt” door middel van reclame die agressieve vormen aanneemt. Dat laatste was het thema van Leslie Sklair (emeritus professor London School of Economics) die zich druk maakte over de rol die de “iconen” vandaag in de populaire cultuur spelen. De adverteerders moedigen ons aan om bepaalde producten te gebruiken door zwaar in te zetten in hun reclame op hun “brands”. Omdat Sklair een voetbalfan is, kon hij putten uit een rijke voorraad voetbalsterren die volgens hem als iconen nu internationaal de geesten beroeren. Ook in de armste ontwikkelingslanden. Want de voetbalwedstrijden worden tot in de slopenwijken op megaschermen vertoond, had hij ervaren. Dit is natuurlijk ook een

uitdrukking van de internationalisering van het kapitaal, waardoor alles, ook en vooral de sport, een rol speelt. Ja, want het kapitaal maakt zich van alles meester dat geld oplevert, ook van de beeltenis van Che Guevara. Als icoon is Guevara nu geen symbool meer van een revolutionaire beweging, alleen is zijn beeldenaar nu ingeschakeld om shirtjes te verkopen. Maar, wie weet, stelde Sklair hoopvol vast, kan het tij ooit nog eens keren en zal de foto van Guevara weer dienen om de opstand te ondersteunen.

De kapitalistische globalisering werd beslist in de hand gewerkt door de technologische revolutie en het ontstaan van het internetverkeer. Maar ook de implosie van het socialistische wereldsysteem heeft bijgedragen aan de globalisering. David Lane (University of Cambridge) had zich het hoofd gebroken over de oorzaken en gevolgen van dat laatste fenomeen. Hij meende dat er geen objectieve redenen bestonden voor het opgeven van bijvoorbeeld de COMECON. Cijfers tonen immers aan dat de Sovjet Unie tot op het einde perfect in staat was om het socialistische blok te financieren, omdat de COMECON door de olie- en aardgasopbrengsten alle buitenlandse schulden kon aanzuiveren. De schuld lag dus bij Gorbatsjov die zich door westerse adviseurs verkeerdelijk had laten voorlichten. Lane kwam na het in kaart brengen van de opvolgerstaten van de Sovjet Unie tot de bevinding dat na de implosie hier minder directe investeringen uit het westen dan in de andere landen van Oost-Europa kwamen. De reden? Allicht doordat een aantal opvolgerstaten (m.n. de Russische Federatie en Kazachstan) grote exporteurs van olie en aardgas zijn en daardoor beter hun eigen boontjes kunnen doppen. Dat heeft hun autonomie ten aanzien van het westen bevorderd. De elites van die landen zijn daardoor ook minder op mondiaal niveau geïntegreerd. Ze vormen een aparte kaste.

Maar welk criterium moet men nu nemen om de integratie van de economische, financiële en politieke elites op wereldvlak te meten? Wei Xiaoping (Academie van Wetenschappen, Peking) dacht dat de transnationalisering van de kapitalistenklasse noodzakelijk ook tot een transnationale moet leiden, hetgeen ze als een eindpunt in de ontwikkeling van het

David Lane

kapitalisme meende te herkennen. Hoe dat allemaal vorm zou moeten krijgen, bleef echter onvermeld. In elk geval zouden er meer en stevigere overlegmodules moeten komen om de problemen in de wereld, zoals investeringen, handelsrelaties en milieuproblemen onder één noemer te brengen. Ilona Švihliková (University of Public and International Affairs, Praag) zette zwaar in op het conflict tussen de natiestaat en de transnationale bedrijven. De staten in de hele wereld zijn door schulden beladen en daardoor niet meer in staat om hun rol te spelen. Ze worden geacht het kapitalisme in tijden van financiële crises te redden, wat zich sinds 2008 uitte in het overnemen van de schulden van de banken. Het was een thematiek waarover Mikhail A. Molchanov (St. Thomas University, Canada) en zijn zus Vera Molchanova (Sochi Research Centre of the Russian Academy of Sciences) het ook hadden, maar dan in die zin dat zonder de staat het geglobaliseerde kapitalisme nauwelijks nog overlevingskansen heeft. Alle kapitalisten wijken uiteindelijk noodgedwongen uit onder de paraplu van een staat. Allicht dachten beiden op dat moment aan Poetin die een vorm van staatskapitalisme heeft ingevoerd dat de grote bedrijven in hun expansie ondersteunt. Doch uiteindelijk hebben we hiermee ook te maken met vormen van staatskapitalisme die in een groot deel van Azië ook meer regel dan uitzondering zijn. Een transnationale kapitalistenklasse, zoals de conferentie dat als thema had, zal daarom hier niet meteen in beeld komen.

Nemen we nu de ontwikkelingen in het Verre Oosten. Minglu Chen (University of Sydney) had er een poëtische uitdrukking

bij gevonden om een onderzoek te starten naar de samenwerking tussen lokale overheden en ondernemers in de stad Taiyeran in de Chinese provincie Shangsi. Die samenwerking was sterk geïnstitutionaliseerd binnen de People's Political Consultative Conference ten einde de "nieuwe rijken" via een overheidsagentschap beter onder controle te houden. Ongelukkig genoeg had Minglu Chen haar onderzoek nog niet helemaal afgerond zodat ze slechts met voorlopige resultaten voor de pinnen kon komen. Die waren al veelbelovend, te meer daar over dit onderwerp eigenlijk weinig of geen empirisch onderzoek is verricht, wat in het recente verleden de deur voor veel fantasie heeft opengezet. Is in China sprake van het primaat van het politieke? En in welke mate luisteren de politieke leiders op diverse niveaus naar de signalen van het internationale kapitaal? Hoe snel zullen de Chinese politieke leiders volledig opgaan in een transnationale kapitalistenklasse? Misschien dat Minglu Chen al deze vragen spoedig zal beantwoorden.

Het is een thema dat men ook met betrekking tot Japan en Zuid-Korea zou kunnen uitbreiden, te meer daar beide landen nog meer dan China in de wereldeconomie zijn geïntegreerd en de leiders van beide landen binnen internationale netwerken opereren. Hisanao Takase (Hitotsubashi University) had de Japans-Amerikaanse netwerken onderzocht en hij was daarbij tot de bevinding gekomen dat de Japanse politieke leiders zich al heel vroeg bij het ontstaan van de Trilaterale Commissie zich verregaande verbonden hadden met de Amerikaanse en ook de Europese zakenelites. Dat was geen verrassende bevinding, maar wel leuk om te weten dat o.a. Étienne Davignon een prominente plaats in die netwerken bekleedde. Met Zuid-Korea, een industriële laatkomer, hebben we een goed voorbeeld van de rol van de "ontwikkelingsstaat" die een bepalende rol speelt in het industrialisatieproces. Yun Tae Kim (Korea University) schetste het veranderingsproces in het industriebeleid van de Koreaanse regering na 1960 aan de hand van de groei van de *chaebol* (industriële conglomeraten) en de middelentoeëening. Een succesverhaal – het Aziatische mirakel – dat algemeen bekend is. Ook het feit dat na verloop van tijd de Koreaanse industrie steeds meer aan buitenlandse concurrentie werd blootgesteld en daardoor betere prestaties kon

leveren. Soyon Kim (Stony Brook University, USA) had dat laatste thema verder ontrafeld en hij stelde vast dat de "development state" in Zuid-Korea nu verdwenen was. De Aziatische crisis (1997-98) had daar een bijdrage aan geleverd. Hierdoor was de verhouding tussen de chaebol en de staat grondig veranderd. Niet de staat, maar het privékapitaal bepaalde nu het investeringsbeleid. Het loslaten van het economische beleid ging tevens gepaard met een zekere democratisering.

Uiteindelijk zou men op grond van deze verhalen nog geloven dat er geen vuiltje aan de kapitalistische hemel meer is. Dat was niet de mening van William I. Robinson (University of California, Santa Barbara) die een nogal apocalyptisch verhaal bracht over de komende "grote clash" die de ineenstorting van het kapitalisme met zich mee zou brengen. Hij sprak daarom liever over de crisis van de mensheid, omdat we ook een milieudebacle mee maken. Het antwoord op de crisis zou wel eens het fascisme kunnen zijn dat overal in Europa weer de kop opsteekt, maar dan onder het mom van het nationalisme en het rechtse populisme, nu een grootscheepse herstructurering van het kapitaal aan de orde van de dag is. Robinson had de zevenmijlslaarzen aangetrokken om de huidige financiële en economische crisis te definiëren als een crisis van de accumulatie van het kapitaal onder leiding van de transnationale kapitalistenklasse die tevens een grote sociale ongelijkheid tussen landen én binnen landen heeft geschapen waarbij de nationale staat als het disciplinerende monster optreedt. Tegelijk worden echter ook aldus de voorwaarden voor mondiale verzetsbewegingen geschapen. Robinson verbond die aan krachtlijnen waar rond het verzet zich zou kunnen structureren. Ten eerste is er de ecologische dimensie die ons allen heeft overtuigd dat hier de grenzen zijn bereikt. Ten tweede heeft de wereld nog niet eerder zoveel geweld in de vorm van lokale oorlogen meegemaakt als vandaag. Op elk punt van de wereld kan nu met vernietigende kracht worden ingegrepen om het machtsverwicht te veranderen. Ten derde stoot het kapitalisme op zijn eigen grenzen. Ten vierde zijn grote delen van de wereld zonder elementaire bescherming tegen armoede en rampen gebleven. Uiteindelijk is de natiestaat niet meer bij machte om zich teweer te stellen tegen de globaliserende

William I. Robinson

krachten. Nieuwe technologieën en het neoliberalisme hebben de accumulatiepatronen grondig veranderd en gezorgd voor een snelle verplaatsing van financiële middelen. Al met al zijn miljoenen mensen nu op de vlucht geslagen. Dat gebeurt hoofdzakelijk van het platteland naar de steden die nu al uitpuilen.

Volgens Robinson heeft zich een transnationale klasse gevormd die mede verantwoordelijk is voor de overaccumulatie in de wereld en die zich verenigd heeft in een machtsblok dat zich vooral met de financialisering bezighoudt. Vandaar dat men bij het analyseren van de huidige toestand best maar de oude imperialismetheorieën verlaat, want eigenlijk is er geen sprake meer van rivaliteiten tussen de kapitalistische centra. Wie gelooft dat China of Brazilië rivaliseren met de oude grootmachten, die heeft het dus goed mis. China koopt Amerikaans en ander staatspapier op en is vandaag volledig in het transkapitalisme geïntegreerd. De transnationale klasse weet dat ook en door het mechanisme van de concurrentie poogt ze in eerste instantie de welvaartsstaat te ontmantelen door nieuwe en flexibelere systemen te ontwerpen om de winstgevendheid van de investeringen te garanderen. Dat laatste wordt mede gedictieerd door de hefboomfondsen waarvan de meeste in de Verenigde Staten actief zijn. Vandaar dat in dat laatste land ook alle lijnen van het transnationale kapitaal samen komen en de strategieën worden ontwikkeld.

Wat te doen? Robinson pleitte voor een gedegen analyse van de structurele veranderingen in het kapitalisme sinds de jaren 1970. Hij noemde het neoliberalisme een contrarevolutie die zich in de jaren 1990 wereldwijd heeft doorgezet en alle regeringen en staten aan zich heeft

onderworpen. Dat uitte zich in een beleid dat vooral de flexibiliteit van de arbeidskracht op het oog had ten einde, in het voordeel van de transnationale kapitalisten, de meerwaarde uit de arbeidersklasse te persen, waarbij tevens een grote, maar nu mondiale, arbeidsreserve werd geschapen. De staat kreeg de taak toegekend om de devalorisatie van het kapitaal te verhelpen en de kosten daarvan weer op de arbeidersklasse af te wentelen door massaontslagen te begeleiden. Uiteindelijk blijkt dat de natiestaat, gezien de recente crises, er nog altijd is om het eigen kapitalisme te redden door kredieten in de economie te pompen. Van de andere kant wil de transnationale kapitalistenklasse de natiestaat ontmantelen. Maar zonder een alternatief zal dat niet lukken. De transnationale bedrijven willen in de eerste plaats vooral de productiviteit opdrijven, waardoor de transnationale elites toch compromissen moeten sluiten met de reformistische krachten in de samenleving en in de staatsapparaten. Robinson noemde in dit verband allerlei oplapmiddelen, zoals de *Tobin Tax*, of overleg tussen regeringsleiders (G20) en in de internationale instellingen. Goedwillende superkapitalisten, zoals Warren Buffett en anderen, pleiten dan in tijden van hoogste nood voor een herverdeling van de winsten door het invoeren van een “miljardairsbelasting” op hun vermogen. Hetzelfde reformisme manifesteert zich in de Amerikaanse buitenlandse politiek, vooral dan met het oog op het indammen van volksopstanden in de Arabische wereld en van de antiglobalistische tegenbewegingen.

De meeste pijlen schoot Robinson af op reactionaire stromingen en partijen die zich de laatste jaren overal, maar dan vooral in Latijns Amerika en Europa, profileren en daarbij een herleving van het fascisme uit de vorige eeuw aankondigen. Het fascisme zag hij trouwens als een specifiek antwoord van de lagere klassen op de crisis en het verschijnsel was mede het gevolg van het onvermogen van links om een adequaat antwoord op de brandende actuele problemen te formuleren. Kunnen de heersende groepen vandaag dat opkomende fascisme indammen of gaan ze erin mee? In zekere zin zetten de heersende groepen nog het liefste zwaar in op het preken van de oorlog. Oorlogstaal is overal. In alle regeringsverklaringen. Men voert oorlog tegen het terrorisme en tegen drugs. Men schept

ingewikkelde apparaten en interventiemachten om overal en op elk moment te kunnen ingrijpen met de verklaring dat het hier om conflictbeheersing gaat. Intussen komt rechts opzetten. In de Verenigde Staten is dat nu de *Tea Party* die zich afzet tegen de idee dat de staat regulerend moet optreden. Daarbij is de *Tea Party* beslist een instrument in handen van de transnationale kapitalistenklasse die verlegen zit om een “volkse” beweging tegen elke hervorming op gang te brengen. Tegelijk wil ze dan de verzetsbewegingen de wind uit de zeilen halen door vooral de nadruk te leggen op “stabiliteit”, een term die men te pas en te onpas gebruikt om alles wat de bestaande verhoudingen in vraag kan stellen, onderuit te halen.

En wat luidde het alternatief van Robinson? We moeten opkomen voor een massale herverdeling in de wereld en tussen bevolkingsgroepen binnen een socialistisch wereldsysteem dat de nadruk op milieu-bescherming en humaniteit legt. Kortom, dit klonk als een brede en daardoor weinig specifieke oproep om zich niet te laten ontmoedigen. Kortom, er is nog hoop. En die hoop kan men vandaag putten uit de volksbewegingen die in Latijns Amerika de laatste jaren de politieke macht hebben veroverd. Maar hoe het nu precies met die grote groepen verworpenen der aarde is gesteld, dat werd in Robinsons algemeen verhaal niet of nauwelijks duidelijk. Bij gebrek aan empirisch materiaal. Zoals altijd bij dergelijke analyses heeft men het

dan over de spreiding van de grote fortuinen en de omvang van de multinationale ondernemingen in de diverse delen van de wereld. Marcelo del Castillo-Mussot (IFUNAM, Mexico) praatte hier graag over de *rankings* van de grote ondernemingen in Noord en Zuid, hetgeen hij deed aan de hand van lijsten opgesteld door *Forbes*. Niet toevallig was hij de enige die vanuit Latijns Amerika op de conferentie was komen opdagen. De taal en de kosten verbonden aan de reis hielden de latinos ook nu weer op afstand. Maar er waren ook geen deelnemers uit Zwart-Afrika komen opdagen en die uit de Arabische wereld ontbraken eveneens ...

Over de gedragingen van de transnationale kapitalistenklasse en de strategieën van het kapitaal konden andere sprekers wél meer gegevens op tafel leggen. Zo vertelde Jill Timms (London School of Economics) dat de transnationale ondernemingen inmiddels wel weten hoe zij zichzelf in de publieke opinie moeten positioneren. Zo verwees ze hier naar de “brands” en de iconen die haar collega Sklair al eerder had genoemd. Volgens Sklair verkopen de multi's zich nu ook steeds meer door op de “positieve” aspecten van hun activiteiten de nadruk te leggen, b.v. door hun “zorgzaam” omgaan met het milieu. BP, dat ooit British Petroleum heette en in handen van de Britse imperiale staat was, heeft zich na een herpositionering ten aanzien van andere olieboeren, in de groene verf gezet. De “realities of global capitalism”

moet men volgens Timms verbinden met de “responsabilities” die de multinationale bedrijven zeggen op zich te nemen door het “goede” te willen. Ze willen het doen voorkomen alsof ze bijvoorbeeld zwaar inzetten op het behoud van de lokale werkgelegenheid en ze werven daarvoor sympathie bij de bevolking, terwijl ze dat in feite niet doen. In Groot-Brittannië voerde de firma Burberry’s campagne voor het behoud van een atelier in Wales, maar de fabriek werd daarna toch gesloten. Tijdens de Olympische Spelen voerde het Britse bedrijfsleven een “Play Fair Campaign”, alleen maar om zichzelf in het zonnetje te zetten. Lanceren van nieuwe producten gaat vaak gepaard met verwijzingen naar de sociale verantwoordelijkheid van de ondernemer hierdoor vooral nieuwe werkgelegenheid te scheppen, niet om winst te maken. Kortom, we worden overspoeld met mooie praatjes die door de media klakkeloos worden verspreid. Zonder enige kritische vragen daaromtrent te stellen. En dat komt doordat de media door de bedrijven voorgekookte boodschappen wát graag als kopij overnemen, want dat spaart personeelskosten op de redactie.

Waar het transnationale kapitaal het meest in is geïnteresseerd, dat is winst maken en die realiseren op een mondiale schaal. Door het slechten van de nationale grenzen en hinderpalen heeft zich voorts een transnationale klasse gevormd die zich in ruime mate gelaagd heeft, maar die toch regionale en nationale kenmerken heeft behouden. Het land van herkomst blijft een belangrijke rol spelen. Jenny Chesters (University of Canberra, Australië) had een aantal markante cijfers bij elkaar gezocht en daarmee kon ze aantonen dat de laatste twee decennia niet alleen het aantal miljardairs was toegenomen, maar dat die groei zich ook over Rusland, India en China had verspreid. Professor emeritus Miloš Pick uit Praag zette liever nog eens de grote lijnen uit om aan te tonen dat we in een periode van crisis leven en dat in de landen die het socialisme als systeem zagen verdwijnen, de bevolking globaal genomen niet van de “wende” heeft geprofiteerd. Dit alles heeft daarna geleid tot een nieuwe verdeling van de fortuinen in de wereld. Zijn landgenoot Martin Brabec (Academie van Wetenschappen, Praag) knoopte dan weer aan bij de marxistische traditie door te verwijzen naar het ontstaan van het kapitalisme

volgens het Engelse model en de rol die de markt speelt via de zelfregulering. Probleem is echter dat die zelfregulering veelal uitdraait op chaos door de anarchie in de productie. Volgens de analyse van Marx gebeurt de accumulatie onder het kapitalisme door het persen van de meerwaarde uit de arbeidskracht onder het regime van de absolute concurrentie, zelfs al wordt die in bepaalde periodes dan weer door collectieve maatregelen afgeremd.

Volgens Jason Struna (University of California Riverside) heeft die concurrentie geleid tot globalisering en daardoor tot een enorme schaalvergroting in de logistiek. Productie kan nu grotendeels automatisch, zonder dat men nog arbeidskrachten in de werkplaatsen aantreft. Wat arbeidsintensief blijft is het brengen van de producten tot bij de klant. Vandaar dat de geautomatiseerde bedrijven hun logistiek aan gespecialiseerde verkoop- en transportfirma’s hebben uitbesteed. Amazon.com en de vele koeriersdiensten zijn hier bekende voorbeelden van. Struna merkte ook op dat zijn empirisch onderzoek in deze hem tot de bevinding heeft gebracht dat er zodoende een groeiende groep van logistieke arbeiders is ontstaan die elke band met de productiewerkers missen. Ze zien elkaar niet eens en ze kennen elkanders activiteiten en arbeidsvoorwaarden niet. Ook de vakbonden hebben deze trend gevolgd. Staken en onderhandelen doet men los van elkaar. Ligt nu bij de werkers in de transportbedrijven de kern van een toekomstige transnationale arbeidersklasse?

William A. Pelz (Institute of Working Class History, Verenigde Staten) meende echter op grond van cijfermateriaal te mogen concluderen dat de migratie op dit moment aan de basis van een transnationale arbeidersklasse ligt. Dit is het gevolg van de ongelijke loonstandaarden in de diverse kapitalistische landen, waardoor landen met hoge lonen arbeidskrachten uit de landen met lage lonen aantrekken. Pelz vertelde dat in Groot-Brittannië nu alleen al een half miljoen Polen woont. Daarna komen de Ieren met 353.000 en de Indiërs met 327.000 personen. Het gaat hier om zich legaal gevestigde personen uiteraard. Hij stipte aan dat niet alleen arme werkwzoekenden verkassen, maar ook dat de multimiljonairs graag hun land verlaten voor een plekje in het westen. Zo zou een kwart van

de Chinese multimiljonairs op dit moment naar het buitenland zijn vertrokken, vooral naar de Verenigde Staten. Deze bevolkingsbewegingen gaan uiteraard gepaard met plattelandsvlucht en het uit de voegen barsten van de steden. In 2030 zal ongeveer 60 procent van de wereldbevolking in steden wonen. Deze migratiestromen hebben ook een negatieve inwerking gehad op de vakbeweging die zich moeilijk kon aanpassen aan de nieuwkomers. Overal daalt het percentage van georganiseerde werkers. Het frappantste voorbeeld hier is Duitsland waar de organisatiegraad van 25,3 procent in 1999 tot 18,6 procent in 2010 daalde. Het kapitaal is dus sterker geworden en de arbeid zwakker, luidde de nogal haastige conclusie.

Pelz zorgde ook voor de uitsmijter door de speculant en miljardair Warren Buffett – die op de conferentie de meest geciteerde persoon was – nogmaals aan te halen: “There’s class warfare, all right but it’s my class, the rich class, that’s making war and we’re winning” (*New York Times*, 26 november 2006). De vraag is natuurlijk of de arbeidersklasse niet kan terugvechten? Er zijn hoopvolle signalen. Het arbeidersmilitantisme is niet verdwenen. Men noteert stakingsbewegingen in China, India en Vietnam, en zelf in delen van Europa. Pelz meende dat een aantal factoren het ontstaan van een arbeidersklasse op wereldschaal heeft verhinderd. Die factoren situeerde Pelz in met name het conservatisme van de vakbondsbureaucratieën en sociale instellingen, vooral in de Verenigde Staten waar de vakbeweging AFL-CIO nog altijd gelooft dat de markt de ultieme oplossing voor alle problemen moet brengen.

Lid worden van RC02? Contacteer dan Georgina Murray, Humanities, Griffith University, Nathan 4111, tel. 00 61 7 37357371, of Salvatore Babones, Faculty of Arts and Social Sciences, Department of Sociology and Social Policy, tel. 00 612 9036 7663; of Jerry Harris, organisational secretary of the Global Studies Association, North America: gharris234@comcast.net